

nogramstämplar af denna karaktär förekomma ofta på nordtyska, särskildt Hamburger- och Danziger-arbeten från denna tid. De upplysningar, som Rosenberg meddelar om guldsmiderna i dessa städer, göra tydligen icke anspråk på fullständighet. — Någon stämpel angifvande tillverkningsorten bär kannan icke.

Fig. 3. Stämplat i botten af dryckeskannan, förstorade.

Kannan räknades förvisso icke till de dyrbaraste pjeserna i Magnus Gabriel De la Gardies silfverkammare, men den utgör icke desto mindre ett intressant prof på en art af föremål, som på sin tid säkerligen i stort antal funnos i Sverige. Den har alltsedan Magnus Gabriels dagar aldrig gått i köp utan genom arf kommit i den nuvarande ägarens hand.

Upk.

Gnideld som preservativ.

Då jag våren 1906 undersökte G. J. Adlerbeths handskrifter på Uppsala Universitets bibliotek, påträffade jag bland annat ett bref, som torde äga ett icke obetydligt kulturhistoriskt intresse. Det är skrifvet af den gamle Adlerbeth själf och riktadt till dennes son Jacob, som vid tillfället befann sig i Stockholm. Den händelse, som i brefvet skildras, visar på ett egendomligt sätt den folkliga traditionens seghet. Vid ett kritiskt tillfälle, en hastigt utbruten boskapspest, då inga verksamma hjälpmedel tyckas möjliga att finna, griper man tillbaka på ett nedärfdt bruk, hvars anor väl kunna ledas upp till vårt släktes barndomstider: man söker sätta en gräns för den hotande olyckan genom att använda den heliga gnideldens signande kraft.

Adlerbeth beskriver förloppet på följande sätt:

— — — Sistnämnde dag (d. v. s. den 6 sept. 1818) kl. 5 om morgonen väcktes jag af Rättaren som kom att berätta mig, det ankommit bud från Sjöaslått förmålt att Boskapspest gick i Wireda Socken men att en *rökelse* vore anländ till bemalte gård, hvarmed

kreaturen kunde rökas till préservatif. Jag var ej sen att begära dess hämtning men uppsteg sjelf kl. 6 och gick upp åt Ladugården, der alla kreaturen voro samlade och operationen börjad. På tillfrågan sades att det var bara linne lappar som brändes i en eld-(pan)na¹ under näsan af kreaturen, men antände med *gnideld*, hvilken outsläckt skickades från gård till gård och icke fick bäras under tak. Ehuru jag märkte att någon galenskap var härunder, lät jag dock hållas, och tillät ock eldens expedierande till Öfravad. Berättelsen var nu i så måtto förändrad att Boskapssjukan skulle visat sig vid Viresjö och dödat 23 kreatur, men icke på något annat ställe, och att ägaren Kapiten Queckfelt² efter flera försök funnit detta vara det enda verksamma att afböja smittan. Sedermera fick jag underrättelse att hela denna natt i denna och flera socknar denna sällsamma operation ägt rum på de flesta gårdar, och blifvit vidare fortsatt vidt och bredt: men hvad som mera är, att icke ett enda kreatur dödt på Viresjö. I Jönköping har man utspridt att 20 kreatur dödt på Ulfsnäs: vid sjelfva Viresjö att samma mortalitet inträffat hos Lagman Stedt³ på Nubbestad m. m. Resultatet synes vara att någon mauvais plaisant velat anställa ett Aprilgäckeri, som emellertid förtrutit Landshöfdingen,⁴ hvilken lärer låta efterslå upphofsmanen. Har du hört maken dårskap?»

Någon tid därefter — i bref, dateradt Ramsjöholm den 26 sept. 1818 — återkommer Adlerbeth till den ofvan relaterade händelsen. Han skrifver då följande:

»Dikten om en nära hotande boskapssjuka stannade lika fort som den utspriddes, men genom kungörelse från Landshöfdingen har dock blifvit bekant, att i anseende till en sådan landsplåga flera marknader i Skåne blifvit alldeles aflysta, och någre i Kronobergs län, till längre fram inställda.» — Om icke, som väl troligt är, landshöfding Hiertas ifver att uppspåra den obekante »mauvais plaisant»

¹ I texten är här nytt blad; den mellersta stafvelsen är öfverhoppad.

² Carl Gustaf Henric Q., född 1765, kapten vid Jönköpings regemente 1795, afsked 1807; död 1835 på Viresjö.

³ Claes Stedt, arkivarie i Göta hofrätt, lagman; f. 1753, d. 1844.

⁴ Hans namn var Lars Hierta; f. 1762, landshöfding i Jönköping 1815, afsked 1835, död s. å.

minskades inför dessa fakta, så synes det likväl föga sannolikt, att hans spaningar krönts med framgång. Åtminstone har Adlerbeths korrespondens intet att förmåla om någon följande rättegång i saken. Och ehuru Adlerbeth som en gammal upplysningens förkämpe betraktade hela förloppet med en viss öfverlägsenhet, skulle han dock säkerligen ej underlåtit att gifva sin son meddelande om ett eventuellt juridiskt efterspel till den egendomliga gnidelskuren.

Oscar Wieselgren.

En germansk julfest i Konstantinopel på 900-talet.

Den byzantiske kejsaren Konstantin Porphyrogennetos (regerade 912—959) skildrar i sin bok: *De ceremoniis aulae Byzantinæ*, I: 83, på följande sätt: Saker som äro att iakttaga vid nittonsoffors- eller nittonbordsfesten, under hvilken den s. k. gotiska leken firas.

På nionde dagen i dodekaemos eller de tolf dagar, som följa näst efter Kristi födelsefest, och som tillbringas under glädje och gamman, när herrarna skola sätta sig till middagen, som brukar kallas vinskördsmiddagen, då stå vid de båda ingångarna till den stora matsalen med de nitton sifforna de, som äro färdiga att utföra den gotiska leken. De stå uppställda på följande sätt. Framför den vänstra ingången till matsalen, där också amiralen står, står chefen för veneterna¹ med en del gemene och flöjtblåsare ur sin afdelning. Bakom honom stå två goter klädda i gownia² med håret utåt och masker af olika utseenden, samt i vänstra handen skölden, i den högra däremot spön. Detsamma gäller ock chefen och en del af prasinernas parti, som stå vid högra ingången tillsammans med chefen för livvakten. Så snart kejsaren kommit från bollspelet till

¹ Veneter och prasiner voro från början cirkuspartier, men hade vid denna tid blifvit en indelning för hof, här och administration.

² Pellicea Saxonica (Luitprand: *Legat. Constant.* Antw. 1640, sid. 146). Engelska: gown, antagligen en speciellt germansk dräkt (C. Müller i *Zeitschr. f. Deutsch. Philol.* 14, s. 444), Rhenones aut pallia pellicea (Reiskes latinska öfversättning i *Corpus script. hist. Byzant.*).